

Türk Yurdu Dergisinde Milliyetçiliğin Analizi (1911-1931)

Ümmet ERKAN

Özet

Türk Yurdu Dergisi 1911 yılında yayın hayatına başlamış, Türk milliyetçiliğinin en uzun soluklu yayın organıdır. Rusya Türklerinin öncülük ettiği dergide Türklüğün her alanda yükselmesi amaçlanmıştır. Bu makalede Türk Yurdu dergisinin 1911-1931 yılları arasındaki sayılarından yola çıkarak milliyetçilik düşüncesinin analizini yapmaya çalıştık. 1911-1918 ve 1924-1931 yıllarını seçmemizdeki amaç; geç Osmanlı dönemindeki milliyetçilik düşüncesi ile erken Cumhuriyet dönemindeki milliyetçilik düşüncesini karşılaştırmaktır. Makalemizde dergide millet ve milliyetçilik konusundaki söylem farklılıklarını, benzerlik ve ayrılık noktalarının göstermeye çalıştık. Çalışmamızın Türk milliyetçiliğinin dünü ve bugününü kavramada önemli bir kaynak olacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Türk Yurdu dergisi, milliyetçilik, Türk milliyetçiliği, millet.

Analysis of Nationalism in Türk Yurdu Magazine

Abstract

The issue of Türk Yurdu which is the longest press in Turkish Nationalism started to press in 1911. The issue which was leaded by the Turks in Russia took the Turkish Nation's going up in all area as a goal. In this article we tried to make an analysis of the idea of nationalism based on the number of years 1911-1931. Our aim choosing the years 1911-1918 and 1924-1931 is compare late Ottoman and the early Republic an era the idea of nationalism. In this article we tried to point out the similarities and differences spot in the discourse of nation. We think our article will be an important resource to understand past and today of Turkish nationalism.

Key Words: Turkish Homeland Magazine, nationalism, Turkish nationalism, nation.

Giriş

Türk milliyetçiliğinin en uzun soluklu ve en etkili dergilerinden olan Türk Yurdu dergisi 30 Kasım 1911 tarihinde Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayın organı olarak İstanbul'da çıkmaya başlamıştır. Türk Yurdu dergisi belirli kesintilerle birlikte bugün 100 yıldır çıkmaya devam eden bir yayın organı olarak incelenmeyi hak eden bir dergidir. Türk Yurdu dergisi 1909 sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşamış olduğu olağanüstü dönemde (Trablusgarp Savaşı 1911- Balkan Savaşları 1912-13 ve Birinci Dünya Savaşı 1914-18) Türk milliyetçilerinin millet, dil, tarih, siyaset, dış politika, eğitim, iktisat, din vb. alanlarda görüş ve düşüncelerinin tartışıldığı bir fikir platformu olmuştur. Dergide çeşitli görüş ve düşünceden aydınlar yazılar yayımlamıştır. İslamcılar, Batıcılar, Türk milliyetçileri, Sosyalistler dergiye katkıda bulunmuştur. Sosyalist Ethem Nejat, İslamcı

Musa Carullah, Cemalettin Afgani, Batıcılardan Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Türk sosyolojisinin kurucularından Ziya Gökalp'ın dergide yazmıştır. Türk Yurdu dergisinde ağırlığı hissedilen Rusya Türkleri'ni ise İsmail Gaspıralı ve onun izinden giden Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Sadri Maksudi gibi isimler temsil etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son asrında çıkmaya başlayan dergi genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde de 1924 yılında yayın hayatına başlamış ve 1931 yılına kadar yayımlanmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde dergide zengin fikir tartışmaları yaşanmıştır. Zengin birikimi ile döneme tanıklık eden Türk Yurdu dergisini incelemenin hem Türk milliyetçiliğinin düşünsel temellerini ve hem de dönemin temel sorunlarını anlama imkânı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu makalede Türk Yurdu dergisinde milliyetçilik alanında temel görüşleri analiz etmeye çalışılacaktır. Dergide bu konuda var olan farklı eğilimleri incelerken geç Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde var olan farklı eğilimleri de göstermeyi amaçlanmıştır. Makalemiz Türk Yurdu dergisinin 1911-1918 ve 1924-1931 yılları arasındaki sayılarla sınırlandırılmıştır. Bütün bu tartışmalar dönemin siyasi, ekonomik, toplumsal koşullarını da kısaca anlatarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

Makale üç başlık altında ele alınmıştır. Birinci başlık altında II. Meşrutiyet sonrası Türk milliyetçiliğinin örgütlenmesini ele alınacaktır. Burada Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Yurdu dergisi, Türk Ocağı ve Halka Doğru dergileri incelenecektir. İkinci bölümde Türk Yurdu dergisinde 1911-1918 yılları arasında milliyetçilikle ilgili yazılar analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise Cumhuriyetin ilk yıllarında (1924-1931) yılları arasındaki makaleler incelenecektir.

I. Türk Milliyetçiliğinin Örgütlenmesi

1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde görece bir özgürlük havası estirmiştir. Farklı eğilimden fikirler çeşitli dernekler, gazete ve dergiler altında örgütlenmeye başlamıştır. 1908 yılında kuruculuğunu Necip Asım, Ahmet Mithat, Yusuf Akçura, Gordlevsky, Rahip Karaçurun, İsmail Gaspıralı gibi isimlerin yaptığı Türk Derneği kurulmuştur. Türk Derneği Nizamnamesi, Aralık 1908 yılında Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Rıza Tevfik ve Ahmet Hikmet gibi kurucu üyeler tarafından hazırlanarak kaleme alınmıştır.¹ Nizamname onaylandıktan (Anonim:1911b) sonra da Necip Asım başkan, Veled Çelebi başkan yardımcılığına seçilmişlerdir. Derneğin fahri başkanı ise Velihaht Yusuf İzzettin Efendi'dir.² Türk Derneği Cemiyeti amaçlarını şöyle açıklamıştır:

“Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki asar, ef'al, ahvalini ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin asar-ı âtikasını [eski eserlerini], tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologiyasını, ahval-ı içtimaiye [toplumsal durumunu] ve medeniyet-i hazıralarını [şimdiki medeniyetlerini], Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tasdik etmektir.”³

Türk Derneği, “Türk Derneği Dergisi” isimli bir dergi çıkarmıştır. Derginin ayda bir çıkarılması planlanırken ancak yedi sayı çıkarılabildiği görülmüştür. Derginin gerekli mali yardımı bulamaması kapanmasında etkili olmuştur.

Türk Derneği'nin beyannamesi de derginin ilk sayısında yayımlanmıştır. Beyannamede, derneğin kültürel ve bilimsel bir amaç taşıdığı vurgulanmıştır. En çok dikkat çeken konu ise

¹ Tank Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 414.

² Füsün Üstel, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 17.

³ ANONİM, “Türk Derneği Tasdik Edildi”, Türk Derneği, 30 Kasım 1911, S. 5, s. 165.

Türkçeye gösterilen ilgidir. Beyannameye göre Türkçe hakkında Doğu’da ve Batı’da yazılmış ne kadar eser varsa bunlar dikkatle incelenecektir. Bunu yaparken de sadece dilbilim değil sosyoloji, etnoloji, arkeoloji gibi bilimlerin bulgularından da yararlanılacaktır. Unutulmaya yüz tutmuş eski eserler gün yüzüne çıkarılacaktır. Osmanlı Türkçesinin bütün Türkler arasında yaygınlaşmasına çalışılacaktır. Dernek önemli Türk merkezlerinde şubeler açmayı da planlamıştır. Burada kütüphaneler kurulacak, dergi ve gazeteler bulundurulacaktır. Derneğin Türklerin milli bilinç kazanma ve uyanmalarına da çaba göstereceği belirtilmiştir.⁴

Ömrü kısa olan Türk Derneği girişiminde sonra Türk milliyetçileri yeni bir cemiyet etrafında birleşmiştir. Türk Yurdu Cemiyeti, 18 Ağustos 1327’de (31 Ağustos 1911) kurulmuştur.⁵ Kurucu üyeleri; Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali, Doktor Akil Muhtar ve Yusuf Akçura’ydı. Cemiyet, çocuklara yardım için bir öğrenci pansiyonu kurulması konusunu öncelikli olarak ele almıştır. Türk Yurdu Cemiyeti’nin kuruluşundan birkaç ay sonra Mehmet Emin Bey, cemiyet adına bir dergi yayımlamayı düşünmüş fakat kendisinin 1911 Ağustosunda Erzurum Valiliği’ne atanması üzerine bu görevi Yusuf Akçura üstlenmiştir. Cemiyet, Yusuf Akçura’nın mesul müdürlüğünde, 17 Teşrinisani 1327 (30 Kasım 1911)’de “Türk Yurdu Dergisi”ni çıkarmaya başlamıştır. Türk Yurdu dergisi, Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın organı olarak çıkmaya başlamış fakat cemiyetin ömrü uzun sürmemiştir. Cemiyetin üyeleri bir süre yeni kurulan Türk Ocakları’na katılmışlardır. Türk Yurdu dergisinin çıkarılmasında en büyük yardım Türk Ocakları’ndan gelmiştir. 12 Mart 1328 (1912) yılında kurulan Türk Ocakları ile Türk Yurdu dergisi bir kader birliği yapmış, birbirini desteklemiş, 13. ciltten yani 30 Ağustos 1917’den itibaren Türk Yurdu, Türk Ocaklarının yayın organı olarak çıkmaya başlamıştır.⁶

Türk Yurdu dergisi yazarları incelendiğinde çok zengin bir kadro göze çarpmaktadır. Farklı siyasi eğilimlerden pek çok kişi dergiye şiir, deneme, makale, haber, seyahat vb. katkıda bulunmuştur. Ahmet Mithat, Yusuf Akçura, Ethem Nejat, Ahmet Ağaoğlu, Sadri Maksudi, Halit Ziya, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik, Nâfi Atuf, Parvus, İvan Manulef, Ahmet Zeki Velidi, Yakup Kadri, Reşit Galip, Burhan Asaf, Afet İnan, Selim Sırrı, Mimar Kemalettin, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Halide Edip vb. bunlardan sadece bazılarıdır.

Derginin çıkmasında şüphesiz önemli pay Rusya Türklerinden gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Türkistan’ı ele geçiren Rusların başlattığı Ruslaştırma politikasına karşı en etkili direniş Kırımli İsmail Gaspıralı’dan gelmiştir. Gaspıralı çıkarmış olduğu Tercüman gazetesinde Rusya Türklerinin kurtuluşu için çareler aramıştır. Bunun için Türkistan’da eğitim reformu yapma, okuma yazmayı daha da kolaylaştıracak yeni bir yöntem “usul-u savtiye-methodphonetique” geliştirme, iktisadi kalkınma ve Osmanlı Türkçesini bütün Türkler için ortak bir dil haline getirip bir Türk birliği amaçlarını gütmüştür.⁷ İsmail Gaspıralı kadınların da eğitim görmesi ve her alanda görev alması gerektiği fikrini savunarak çağına göre ne kadar liberal fikirlere sahip olduğunu göstermiştir. Kadınların yükselmesinin ülkenin kalkınmasını sağlayacağını savunmuştur. 1906 yılında kızı Şefika Hanım Tercüman gazetesine ek olarak “Âlem-i Nisvan” isimli bir dergi çıkartmaya başlamıştır.⁸ Ceditçilik adı verilen Rusya’daki reform hareketleri de Gaspıralı’nın açtığı yolu takip etmiştir. Yusuf Akçura, Sadri Maksudi, Ahmet Ağaoğlu onun temel ideallerini paylaşan Rusya Türklerinden bazılarıdır.

Türk Yurdu dergisinin finansman sorunu da Orenburglu zengin bir Tatar ailesi olan Hasanofların desteği ile çözmüştür. Mahmut Bay Hasanof, on bin altın rubleyi Hicaz’a gitmekte olan

⁴ ANONİM, “İfade-i Mahsusa” Türk Derneği Dergisi, 1911, Yıl 1, S. 1, s. 4-6.

⁵ Tank Zafer Tunaya, a.g.k., s. 415.

⁶ Hamdullah Suphi, “Türk Ocağı İdare Raporu”, Türk Yurdu, 30 Haziran 1918, Cilt XIV, S. 159, s.225.

⁷ Nadir Devlet, İsmail Gaspıralı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011, s. 108-109.

⁸ Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s. 59-67.

bir hacı vasıtasıyla Osmanlı hükümetine ulaştırmıştı. Bu para Osmanlı hükümeti tarafında Türk Yurdu dergisine verilmiştir.⁹

Derginin ilk sayısı 17 Teşrinisani 1327 (30 Kasım 1911)'de yayımlanmıştır. İlk sayı 24 sayfa olarak çıktıktan sonra ikinci sayıdan itibaren dergi 32 sayfa çıkmaya başlamıştır. Derginin kapağında “Türklerin faidesine çalışır. On beş günde bir çıkar” yazısı yer almıştır. Derginin basım yeri Tanin matbaası, müdürü ise Yusuf Akçura’dır. Türk Yurdu dergisi 1912 sonrasında Türk Ocağı ile aynı hedefler doğrultusunda çalışmıştır. 1917 yılından sonra ise Türk Ocaklarının resmi yayın organı haline gelmiştir.

Derginin yayın ilkeleri incelendiğinde Türklerde milli bilincin yükselmesine çalışacağı ve Türkler arasında ortak bir ideal geliştirme amacıyla olduğu anlaşılmaktadır. “Risale, umum Türklerce makbul bir ideal ibdana [yaratmaya] çalışacaktır” (madde 2). Derginin Türklerin her alanda yükselme ve ilerlemesini amaçladığı bu nedenle de dergide iktisat, ahlak gibi konulara yer verileceği belirtilmiştir. Bunları yaparken derginin günlük siyasetten uzak duracağı da ifade edilmiştir. “Risale, devlet-i Osmaniye siyaset-i dâhiliyesinden bahsederken, hiçbir fırka-i siyasiye taraftarlık etmeyecek ancak Türklüğün, Türk unsurunun menâfi-i siyasiyeye ve iktisadiyesini [siyasi ve iktisadi menfaatlerini] müdafaa edecektir. Türk unsurunun menafini müdafaa ederken, anasır-ı muhtelif beyinde ihtilâflar tevliidinden içtinaba çalışacaktır (madde 5). Derginin irredentist eğilimleri olduğu da görülmektedir. Bu irredentist eğilimlerde siyasi bir amaçtan ziyade kültürel bir yakınlaşma amaçlandığı da belirtilmiştir. “Türklerin birbirleriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup geçen ve hassaten kardeşler arasında sevinç veya kederi mucip olacak olan vak’alar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde tekevün eden fikir cereyanları kaydolunacak ve Türk ırkının muhtelif kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün efradına bildirmek için çalışacaktır (madde 4). “Risale’nin siyaseti beyne’-d-düvelde [uluslar arası]fıkr-i esasisi, Türk âleminin menafini[menfaatlerini] müdafaa etmektir” (madde 7).¹⁰

Ayrıca dergide bütün bu amaçları gerçekleştirebilmek için sade ve anlaşılır bir dil kullanılacağı ve geniş bir kitleye, yani halka sesleneceği belirtilmiştir. “b- dili sade olacaktır; d- çetin mevzular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır.” (madde 1). Derginin amacı ise ilk sayıda şöyle ifade edilmiştir: “Türklüğe hizmet etmeye, Türklerle faide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur: Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.”¹¹ Bu ilke ve amaçlarda dikkat çekici olan Türklerde ortak bir bilinç yaratmaya çalışacağı, Türklerin karşı karşıya bulunduğu iktisadi, sosyal, kültürel sorunlara ilgi gösterileceği ve derginin bütün Türk dünyasında ortak bir duygu birliği yaratmayı amaçlayacağıdır. Dergi halkçı bir çizgi takip edecek ve halka seslenmek için de sade bir dil kullanacaktır. Dergi, Türklüğü bir alternatif haline getirmeye çalışacaktır.

Türk Yurdu dergisinin çıkarılmasında en büyük destek Türk Ocağı’ndan gelmiştir. Türk milliyetçiliğinin en güçlü örgütlenmesi olan Türk Ocağı, 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinde kurulmuştur.¹² Askeri Tıbbiye öğrencilerinin girişimi ile kurulan Türk Ocağı’nın kurucuları Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Dr. Fuat Sabit Beylerdir. İlk yönetim kurulunda Ahmet Ferit başkanlığa, Yusuf Akçura ise başkan yardımcılığına seçilmişlerdir.¹³ 18 Mayıs 1913’te ise Ocak başkanlığına ismi Ocakla özdeşleşen Hamdullah Suphi geçmiştir.¹⁴ Ocak 1931 yılında kapanıncaya kadar da başkanlığı sürdürmüştür.

⁹ M. F. Togay, Yusuf Akçura, Hayatı ve Eserleri, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1944, s. 61.

¹⁰ Yusuf Akçura, Türkçülüğün Tarihi, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, s. 168.

¹¹ ANONİM, “Maksat ve Meslek”, Türk Yurdu, Yıl I, S. 1, 17 Teşrinisani 1327, (30 Kasım 1911), s.1.

¹² Hamdullah Suphi, “Türk Ocağı İdare Reisinin Nutku”, Türk Yurdu, Cilt V, 5, S. 8, 30 Aralık 1913, s. 9-10.

¹³ Tarık Zafer Tunaya, a.g.k., s. 432.

¹⁴ Yusuf Sarnay, Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1994, s. 144.

Türk Ocağı nizamnamesinde dikkat çeken nokta cemiyetin açık bir siyasi tercih yapmadan, gündelik siyasetten uzak kalarak, Türklüğün her alanda yükselmesini amaçladığıdır. Türklüğün yükselmesi için kültürel etkinliklerde bulunacaktır. Türk Ocağı, diğer milliyetçi örgütlenmelerde (Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti vb.) olduğu gibi kültürel milliyetçilik yapmayı amaçlamıştır. Bu amaçlarını yerine getirebilmek için halka açık kurslar¹⁵, konferanslar¹⁶, müsamereler düzenlemiş, kitaplar ve dergiler yayımlamış, ihtiyacı olan öğrencilere burs temin etmeye çalışmıştır. Ocağın bütün yurttan şubeleri açılmıştır. 1914'te Ocağın Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında 16 şubesi ve 3000'den fazla üyesi bulunmaktaydı.¹⁷

Türk Ocağı üyeleri, Türk Yurdu dergisi yazarları tarafından 1913 yılında çıkarılan Halka Doğru dergisi hakkında da kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır. Halka Doğru dergisi, Türk Yurdu Derneği tarafından çıkarılmıştır. Derginin ilk sayısı 24 Nisan 1913'te çıkmıştır. Haftalık olarak toplam 52 sayı yayınlanmıştır. Halka Doğru dergisini müdürü Celal Sahir'dir. İdare merkezi olarak Türk Yurdu gösterilmiştir. Halka Doğru logosunun altında "haftada bir Türk Yurdu tarafından çıkarılır" yazısı göze çarpmaktadır. Derginin sürekli yazarları; Halide Edip, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Tevfik Nureddin, Celal Sahir, Hüseyinzâde Ali, Hamdullah Suphi, Akil Muhtar, Abdülfeyyaz Tevfik, Ali Canip, Ali Ulvi, Galip Bahtiyar, Kazım Nami, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Ziya Gökalp'tir.¹⁸

Rusya'da "halka gitme" teması ile başlayan "Narodnik" hareketinden etkilenen dergide halkın sorunları, yaşamı, dili, inancını ele almıştır. Büyük bir toplumsal dönüşümün ancak halkla irtibatı sağlamakla mümkün olabileceği düşünülmüştür. Dergide öne çıkan temalar dilde sadelik, halkın sorunlarını tanıma, halkla yakınlaşma, halkı aydınlatmadır. Derginin ilk sayısında "Biz Sekiz On Arkadaş Bir Rüya Gördük." ifadesi ile başlayan yazıda, halkla aydınlar arasındaki kopukluk eleştirilmiştir. Yaşlı bir Anadolu kadını, kendi bilgeliğiyle aydınlara, yöneticiler seslenmiştir:

"Siz beni yüzlerce senelerden beri hiçbir gün aramadınız, halimi hatırlı sormadınız, beni nerden bileceksiniz. Ben sırası geldikçe bütün suçları üzerine attığınız halkım. Kendi namına hüküm sürdüğünüz, hâkimiyetinin vekilleri olarak meydana çıktığınız ahaliyim, milletim. Siz kâğıtlar içinde gömülmeğe başka bir şeye yaramayacak kanunlar, nizamlar yaptınız. Ben kendi adetlerimi, canlı kanunlar yaparak hayatımı bugüne kadar sakladım. Siz anlamadığım lügatlerle dolu yığın yığın kitaplar, cerideler, çıkardınız. Ben Âşık Garipler, Keremler, Köroğullar düzerek ruhumu onlarla avuttum. Siz kelamlar, tasavvüfler, felsefeler, derin derin ilmi kitaplar yazdınız. Ben onlardan hiçbir şey anlamadığım için dinimi mızraklı ilmiyelerden öğrenmeye çalıştım. Siz beni aramadınız, ben sizi anlamadım... İslahat diye yaptığınız yapacağınız şeyleri dinlemeyeceğim. Ben kendi kendimi okutacağım. Kendi kendimi ıslah edeceğim. Terakkiye kendi adımlarımla gideceğim..."¹⁹

Yazının devamında derginin niçin çıktığı da izah edilir: "... O yoksul kadıncağıza yardım için haftalık bir ceride olarak bu 'Halka Doğru'yu çıkarmaya başladık."

Yusuf Akçura, "Halka" yazı dizisinde yukarıda söz ettiğimiz halka doğru hareketinden söz etmiştir. Ona göre Alman, Rus aydınları şehirlerde oturup kalmamış, köylere, kasabaları giderek halkı eğitmeye, kalkındırmaya, milli duygular aşılamağa çalışmışlardır. Bu hareket Balkanlarda Sırpaları, Bulgarları, Rumları da etkilemiştir.²⁰

"Atina'da tahsilini bitiren genç Osmanlı Rumlar, Anadolu içerilerine dağılıyorlar, kasabalara, köylere kadar gidiyorlar, mektepler açıyorlar, hocalık ediyorlar, hekimlik ediyorlar, yani

¹⁵ ANONİM, "Türk Ocağının Dersleri", Türk Yurdu, Cilt IX, S. 98, 16 Aralık 1915, s. 295.

¹⁶ ANONİM, "Türk Ocağı'nda Tevfik Fikret", Türk Yurdu, Cilt VIII, S. 91, 9 Eylül 1915, s. 217.

¹⁷ J. M. LANDAU, (1981) Pan Turkism In Turkey, A Study in Irredentism, C. Hurst&Compan, London, 1981, pp. 40-41.

¹⁸ ANONİM, "Halka Doğru", Halka Doğru, Yıl 1, S. 1, 24 Nisan 1913, s. 1.

¹⁹ ANONİM, "Halkın Dedikleri", Halka Doğru, Yıl 1, S. 1, 24 Nisan 1913, s. 5.

²⁰ Yusuf Akçura, "Halka 5", Halka Doğru, Sayı 31, 20 Kasım 1913, s. 237- 238.

halka gidiyorlar, kendi halklarının, Rumların maddi hastalıklarına ilaç veriyorlar, manevi hastalık olan cehillerini gidermeye çalışıyorlar ve aynı zamanda umumi Helenlik (Yunanlılık) fikr-i millisini de aşıyorlar...”

Ziya Gökalp ise ‘Halk Medeniyeti’ başlıklı yazısında bizdeki yüksek tabaka ile halk arasındaki uçurumdan söz etmiştir:

“Her milletin iki medeniyeti var: resmi medeniyet, halk medeniyeti... Başka kavimlerde resmi medeniyetle halk medeniyeti o kadar açık bir suretle ayırt edilmez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar. Türklerde resmi lisandan, resmi edebiyattan, resmi ahlaktan, resmi hukuktan, resmi iktisadiyattan, resmi teşkilattan büsbütün başka bir halk lisanı, halk edebiyatı, halk ahlakı, halk hukuku, halk iktisadiyatı, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi Türklerin kendi müesseselerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet ibda etmek yolunda gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini itina ve onlardan yapma bir medeniyet terkip etmeleridir.”²¹

Ona göre bu uçurum aşılmadan, halkla temasa geçmeden, toplumsal sorunları çözebilmek mümkün değildir. Osmanlı Devleti’nde halk sadece asker deposu olarak görülmüş, en ağır vergiler sırtına yüklenmiştir. Sürekli savaşlarda, ülkeyi savunan Türk halkının tarlaları ekilememiş, hayvanları bakımsız kalmıştır. Aileler, asker yolu gözlemekten usanmıştır.²²

II. Osmanlı Döneminde Türk Yurdu Dergisinde Milliyetçilik (1911-1918)

Türk Yurdu dergisinin çıkmaya başladığı 1911 yılında İtalya Afrika’daki son Osmanlı toprağı Trablusgarp’ı işgal etmiş, Osmanlı Devleti bu işgale karşı yerel milisleri destekleyerek ve vatan-sever subayları Libya’ya göndererek karşı koymaya çalışmıştır. Türkler üzerinde en dramatik etki ise Balkan Savaşları (1912-13)’nda yaşanmıştır. Balkanlarda yaşayan Müslüman halk Türk oldukları için öldürülmüş, yurtlarından sürülmüş²³ İstanbul’un kaybedilmesi tehlikesi baş göstermiştir. Balkanlardan gelen Türk göçü ile birlikte Anadolu’nun etnik homojenliği de artmıştır. Bu durum Türk kimliği üzerinde derin bir etki yapmıştır. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ile olağanüstü koşullar devam etmiş, Türk milleti kendi vatanından çok uzaklarda savaşmak zorunda kalmış, büyük acılar çekmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda ise kendi anayurdunu kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Türk Yurdu dergisinde milliyetçilik düşüncesini Can Bey (Sadri Maksudi), Ethem Nejat, M. Ali Bey, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Ziya Gökalp’in yazılarından yola çıkarak analiz etmeye çalışacağız. Can Bey, derginin ilk sayısında millet düşüncesinin insanın belirleyeceği en büyük hedef olduğunu söylemiştir. Ona göre millet ideali; toplumu bütünleştirecek, ortak bir duygu ve hedef birliği sağlayacaktır. Milli hedefsiz bir toplum dağınık bir kütle gibidir. Yani güçsüz ve zayıftır. “İnsan emelsiz yaşayamadığı gibi milletlerin faaliyet ve terakkileri hatta bekaları için bir büyük “emel-i milli” (idéalnational) lazımdır. Bundan başka bir millet yaşayamaz, yaşasa da terakki edemez. Emelsiz bir millet, ruhsuz bir ceset gibidir.” Can Bey, Bulgarların bundan 100 sene önce adından bile söz edilmezken, milliyetçilik düşüncesinin onların nasıl güçlendirdiğini belirtmiştir.²⁴

Bu dönemdeki milliyetçilik düşüncesinde ağırlıklı tema dağınık bir kitleyi ortak idealler çevresinde birleştirmektir. Çünkü Balkanlarda başlayan milliyetçilik Sırp, Bulgar, Yunan, Arnavut, Romen, Karadağlı’nın bir bütün olmasını sağlamış buna karşın Osmanlı Devleti’nde yaşayan Türkler hala bir millet olmaktan uzaktır. Bu nedenle ilk yapılması gereken bu dağınık kitleyi

²¹ Ziya Gökalp, “Halk Medeniyeti”, Halka Doğru, S. 1, 11 Nisan 1329 (24 Nisan 1913), s. 107.

²² Ziya Gökalp, “Ayşe’nin Düşü”, Halka Doğru, S. 3, 25 Nisan 1329 (8 Mayıs 1913) s. 22-23.

²³ Kemal Karpat, Kısa Türkiye Tarihi, (1800-2012), Güneş Ayas (Haz.), Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 92.

²⁴ ANONİM, “Acı Bir Hakikat”, Türk Yurdu, Cilt III, S. 29, 26 Aralık 1913, s. 92.

homojenleştirmek, ortak bir ideal etrafından birleştirmek ve millet öncesi bağlılıkların yerine milli bağlılığı yerleştirmektir. Aynı düşünceleri paylaşan derginin sosyalist yazarlarından Ethem Nejat'a göre milli uyanış, "ruhlarda en ateşli, en faal bir gaye-i müştereke, [ortak hedef] bir mefkûre [düşünce] yaratıyor. Bu mefkûre cemiyet kadar büyük, harikalı bir kuvvettir; bir elektrik, bir buhar kuvveti gibi mihanikî, (hareket ettirici) muharrik bir kuvvettir; büyük mefkûre sahibi ruhların faaliyeti büyük, yaratıcı olur."²⁵

M. Ali Bey gençler üzerinde durmuş, onların idealsizliğinden, milli konularda duyarsızlığından şikâyet etmiştir.

"Gençlik, yüksek feryatları kahramanâne hareketleri hatta biraz garip ve gülünç görüyor. Kendisinde, mesela Rus gençleri gibi fedakârlık kabiliyeti bulamıyor! İşte bir hakikat ki, bu yurdu seven her şahsı sarsacak, her ümidi pençesiyle öldürecek, maâ ufkun, âtinin [geleceğin] bütün kapılarını mutazarır [zarar gören] cephemize zalim bir hareketle çarpacak bir mahiyeti hâizdir!... Gençlik vatanına ait bir heyecan beslemiyor! Şefkatkâr bir pedere; "Çocuğun sakat doğdu!" haberi ne kadar yakıcı bir teessür verirse Türkiye'ye merbut [bağlı] her vatandaşa da bu ifade o kadar ateşin ve cehennemi bir ezâtelkîh eder [aşılır]."²⁶

Ona göre vatan sevgisi sadece aydınların, seçkinlerin kafasındaki bir fikir gibi durmaktadır, halka yeterince inememiştir.

"... Bir memlekette vatanın mevcudiyeti, bir münevver ekalliyetin değil, kahir bir ekseriyetin samim-i ruhunda bu nâmda bir his beslemesi ile tahakkuk eder... İnsan kitleleri, büyük dimağlarda yetişen mefkûreleri telkin ve ilka tarikiyle almaya muhtaçtırlar. Mefkûrelerin en lâhutî [tanrısal] ve feyizkâr olan vatan, birkaç müstesna mefkûrenin darü'l-istihzarında [huzurunda] vücuda geldikten sonra halka aşılmalıdır."²⁷

M. Ali Bey'in sözlerin Halka Doğru dergisinde dile getirilen halka gitmek, halkla beraber yürümek, halkı bilinçlendirmek amaçlarını da içermektedir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle Rusya'da başlayan yukarıda sözünü ettiğimiz Narodnik hareketinin etkileri M. Ali Bey'de de görülmektedir. Gençlere bir ideal yüklemek, onları milli sorunlara karşı duyarlı kılmak ve millet inşasını sadece aydınların kafasındaki entelektüel bir konu olmaktan çıkarıp, halkla beraber yürümek; M. Ali Bey'in dile getirdiği temalardır.

Türk milliyetçiliğin önemli isimlerinin başında gelen ve aslen Azerbaycanlı bir Türk olan Ahmet Ağaoğlu (Agayef) milliyetçilik düşüncesini dergideki yazılarında ele almıştır. Ahmet Ağaoğlu'na göre de millet dağınık bir kütleden ortak hedefe kilitlenmiş, bütünleşmiş bir cemiyettir. Ağaoğlu, milliyetçilik düşüncesinin Avrupa siyasi tarihindeki etkisini ele almıştır. Ona göre milliyetçilik, bütün milleti sınıf farkına varmaksızın eşit kabul etmiştir. Yani milliyetçilik toplumun ekonomik, politik, kültürel ayrılıklarının ötesinde bir bütünleşme sağlamıştır. Avrupa'da milliyetçiliğin gelişim çizgisini ele alan Ağaoğlu'na göre Avrupa'da feodalitenin çözülmesi, aydınlanma, sekülerleşme ve bilimin gelişmesi eski siyasi yapıyı tahrip etmiştir. Yeni bir örgütlenme biçimine gereksinim doğmuştur. Bunda şüphesiz burjuvazinin güçlenmesi, Kilise ve aristokrasinin güç kaybının da etkisi vardır. Yeni örgütlenme biçimi ise Fransız Devrimi (İnkılab-ı Kebir) sonrasında yaşanmıştır. Milli egemenlik ve millet kavramını esas alan milliyetçilik, Fransız Devrimi sonrasında bütün dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. "Fransız inkılâpçılarınin fütuhâtı sayesinde şu prensip ve efkâr, bir yıldırım süratiyle bütün Avrupa'ya yayıldı. Aynı ırka mensup, aynı lisanı mütekellim, aynı medeniyet ve tarz-ı hayatı haiz insanlar arasında bir kuvve-i cazibe, bir arzu-yutakarrub [yakın bir istek] husul pezir oldu [meydana geldi]."²⁸

²⁵ Ethem Nejat, "Hayat Emareleri", Türk Yurdu, Cilt V, S. 53, s. 90.

²⁶ M. Ali Tevfik, "Yine Manevi Yurt", Türk Yurdu, Cilt II, S. 21, 31 Ekim 1912, s. 19-20

²⁷ M. Ali Tevfik, a.g.m., s. 20.

²⁸ Ahmet Ağaoğlu, "Türk Âlemi IV", Türk Yurdu, Yıl I, S. 5, 25 Ocak 1912, s. 136.

Ağaoğlu'na göre millet ortak bir iradeye dayanan, birlikte yaşama iradesi gösteren bir yapıdır. Millet fikir ve eylem sahasında ortak bir amaç taşıyan insanlardan oluşur. Bu birliktelik aradaki güçlü bir toplumsal yapının doğmasını sağlayacaktır. Ağaoğlu, milliyetin kökenlerini incelediği başka bir makalesinde de milliyeti ırka dayandıran kuramların 19. asrın ikinci yarısında çok yaygın olduğu fakat artık eskisi kadar yeterli görülmediğini söylemiştir. “Bugün aynı ırka mensup farklı milletler söz konusudur.”²⁹ Milliyeti dine dayandırmaya çalışanların da olduğunu belirten Ağaoğlu bunun da tek başına yeterli olmadığını belirtmiştir. Ona göre milliyetin dayanağı önce dil ve dilin bütün çeşitleri olan edebiyat, sanat, musiki, ikinci olarak din ve üçüncü olarak ırktır. Bu üç farklı niteliğin birleşmesinden milliyet (nationalité) meydana gelmiştir. “Milliyetten millet çıkması için anâsırın, zikrolunan anâsır-ı teşkiliyenin [oluşturulan unsurların] ahengdar [uyumlu] ve şuurlu bir surette imtizaç etmeleri [bütünleşmeleri] lâzımdır. Lisanda, dinde, an’ane-i ırkiyede şuur ve vicdan-ı millîde yaşamadıkça millet teessüs edemez.”³⁰ Ağaoğlu milleti iradi unsurlara dayandırmış, etnik bir milliyetçilik taraftarı olmadığını göstermiştir.

Yusuf Akçura, milliyetçilik düşüncesinin analiz ettiği yazılarında milliyetçiliğin Batı'nın iktisadi, siyasi, toplumsal koşullarının bir ürünü olarak görmüştür. Ona göre Rousseau'nun “toplum sözleşmesi” ve “milli irade” kavramları Fransız Devrimi'nde ifadesini bulan değerlere kaynaklık etmiştir. Bu liberal değerler eşitlik, özgürlük, milli irade kavramları ile beraber yürümüştür. Fransız Devrimi bir yandan bireylerin doğal haklarını tartışılmaz olarak kabul ederken öbür yandan da bütün milletlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkı olduğunu belirtmiştir.³¹

Akçura'ya göre Fransız Devrimi bütün dünyada milliyet düşüncesinin gelişmesini sağlamıştır. Akçura da Ağaoğlu gibi milliyetçilik konusunda iki tür eğilim olduğunu belirtir. Birincisi Fransız aydınlanmacı milliyetçilik düşüncesidir. Fransız millet tarifi yurttaşlık, kültür, dil, hukuka gönderme yapar. Alman millet tanımı ise tarih, dil ve ırka gönderme yapmaktadır. Akçura 19. Asrın ikinci yarısından itibaren Alman millet düşüncesinin geliştiğini belirtir. Başta Avrupa'da olmak üzere ırkların tarihi, eski eserlerin araştırılması, filoloji alanında incelemeler artmıştır. Almanya'da başlayan bu hareket Alman filolog ve antropologların çalışmaları ile gelişmiştir. İrk müzeleri açılmış, millete ait masallar, efsaneler, atasözleri, türküler toplanmıştır. Amaç ırkın mazarını, büyüklüğünü ispat etmek, ırk birliği idealinin bilimsel gerekçelere dayandırmaktır. Akçura'ya göre Almanların bu çabalarından etkilenen Slavlar da benzer bir girişimlerde bulunmuştur. Çeklerin başını çektiği bu girişim diğer Slavları da etkilemiş ve Slavlar Panslavist bir fikirle Avusturya, Osmanlı ve Almanya'ya karşı büyük Slav birliği kurmak için Slav tarihini, dilini, kültürünü incelemeye başlamıştır. Rusya da bu fikre destek vermiştir.

Milliyetçiliğin Batı'da geçirdiği dönüşümleri analiz eden Akçura'yı inceledikten sonra Ziya Gökalp'ın milliyetçilik görüşüne kısaca değineceğiz. Gökalp'a göre millet, “lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.”³² Gökalp'a göre milliyet, ırka değil kültüre dayanır. “Milliyette şecere aranmaz.”³³ Gökalp'a göre tasada ve kıvançta birlik, ırk birlikteliğinden daha önemlidir. Gökalp, toplumsal eylemleri iradi olarak gördüğü için ırk gibi iradi olmayan bir etkenin millet olmanın gerekli koşulu olacağını reddetmiştir.

Gökalp, milliyetçilik düşüncesinin önce gayrimüslimlerde, sonra Arnavut ve Araplarda görüldüğünü, Türklerde ise en son ortaya çıktığını söylemiştir. Ona göre Türklerde millet düşüncesinin en son görülmesi, Türklerin var olan toplumsal dokuyu (Osmanlı toplumunu) bir millet

²⁹ Ahmet Ağaoğlu, “Milli Cereyan”, Türk Yurdu, S. 80, 1 Nisan 1915, s. 92.

³⁰ Ahmet Ağaoğlu, A.g.m., s. 92.

³¹ Yusuf Akçura, “Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair”, Türk Yurdu, Cilt VI, S. 67, 11 Haziran 1914, 321-325.

³² Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Elips Kitap, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 22.

³³ Ziya Gökalp, a.g.k., s. 23.

olarak görmeleri ve bunu yaşatmaya çalışmışları olmuştur.³⁴ Fakat bu çabanın işe yaramadığını, devleti artık bir imparatorluk temelinde ayakta tutabilmenin imkânsız olduğunu anlamışlardır. Artık Türkler de bu asrın gerçeklerine (milliyet düşüncesine) uygun olarak milliyetçilik düşüncesine sarılmışlardır. Ona göre devleti yaşatmanın tek yolu bir milliyet bağlılığıdır.

Görüldüğü gibi Türk Yurdu dergisinin ilk döneminde milletin tanımında antropolojik yaklaşımlar kabul görmemiştir. Millet düşüncesinin bir ideal birliği sağlayacağı ve böylece dağınık bir kütle olarak duran ve savaşlarda yok olma tehlikesi yaşayan Türklerin güçlü bir biçimde yaşamaya devam edebilecekleri vurgulanmıştır. Ayrıca dergide millet ve milliyetçilik görüşlerini incelediğimiz yazarlar ırk birliğine dayalı bir millet anlayışı yerine kültüre dayalı bir millet kavramı öne çıkarmışlardır. Milletin sosyolojik bütünleşmesini sağlayan temel aracın dil olacağı düşünülmüştür. Dile dayalı bir birlikteliğin toplumu bütünleştireceği, dilin ortak bir düşünüş, hissediş ve kavrayış sağlayacağı ifade edilmiştir. Dile dayalı birliktelik aynı zamanda ortak bir kültür, sanat, estetik anlayışı da sağlayacaktır. Söz konusu yaklaşım, ulus devletin kuruluşuna giden yolda önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmelidir.

III. Cumhuriyet Döneminde Türk Yurdu Dergisinde Milliyetçilik (1924-1931)

1921 Anayasası ile siyasal iktidarın kaynağı millete dayandırılmıştır.³⁵ Milli egemenlik ilkesiyle bağdaşmayan saltanat, devletin laik yapısını göstermek için hilafet kaldırılmış, eğitim ve öğretim birleştirilmiştir. Takip edilen reform programı ile toplumsal hayat, hukuk, kılık kıyafet, siyasal katılım yeniden ele alınmıştır. Bütün bu süreçte laiklik ve çağdaşlaşma temel hedef olmuştur.

1924 Anayasası'nda yapılan Türklük tanımı kültürel bağlılığa dayalı bir tanım olmuştur. Vatandaşlık ve kültür temel kriterler olarak tanımlanmıştır. Sivil ve hukuka dayalı bir millet tanımı takip edilmiştir.³⁶ Vatandaşlık için Türk olma kriteri yerine "rabıtayı müştereke" şartı konulmuştur. Daha önce belirttiğimiz gibi gerek Mustafa Kemal'in millet kriterinde ve gerekse Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüğünde aynı tutum devam etmiş, ortak bir tarih, ortak bir dil, kıvançta ve tasada birlik, ortak bağlar temel kriterler olmuştur.³⁷

1924 yılında Türk Yurdu dergisi yayın hayatın başlamıştır. İlk yayın döneminde, Türklüğün itibar kazanması, her alanda yükselmesini amaçlayan ve kamuoyunda Türklük bilincini kuvvetlendirmeye çalışan Türk Yurdu dergisi; yeni yayın döneminde artık Türk devletinin güçlü, muasır (çağdaş), laik ve kaynaşmış bir biçimde yaşaması, reformların hayata geçmesi için çalışmıştır. Bu dönemde de millet tanımında ilk dönemdeki aydınlanmacı, kültüralist bir millet tanımı yapılmıştır. Örneğin Samih Rifat, milletin dil, din, coğrafya gibi faktörlere dayalı olarak açıklandığını, kendisinin milleti tarih ve anane birliği olarak gördüğünü söylemiştir.³⁸ Ona göre uzun yıllara dayanan tarih ve anane birliği milleti birbirine yaklaştırır, aynı duyguları hissetmelerini, aynı biçimde düşünebilmelerini sağlar. Ahmet Ağaoğlu aynı dönemde milleti tanımlarken, ortak bilinç, ulusal irade ve hedef birliği olarak tanımlamıştır. Ona göre millet; "yalnız maşerî vicdanları tekevvün etmiş, kendi idaresi ile hareket eden ve efradı tefekkür ve tecessüs sahalarında gaye itibarıyla birleşen cemaatlere verilir."³⁹ Akçura ise 1924 yılında yaptığı bir konuşmada, bu asri (çağdaş) devletin özellikleri olarak; milli irade, homojen bir toplum yapısı, ulus devlet, hukuk

³⁴ Ziya Gökalp, "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak I", Türk Yurdu, Cilt III, S. 35, 1913, s. 184.

³⁵ F. Yılmaz, Türk Anayasa Tarihi, Berikan Yayınları, Ankara, 2007, s. 102.

³⁶ S. Kili, Ş. Gözübüyük, Senedi İltifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 128.

³⁷ Afet İnan, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1930, s. 28.

³⁸ Samih Rifat, "Türk Ocaklarının Oranı", Türk Yurdu, Cilt XXI, S. 195, Kânunusani 1928, s. 30-31.

³⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Üç Medeniyet VII", Türk Yurdu, Cilt XVII, S. 178, Mart 1926, s. 219-224.

devleti olarak belirlemiştir.⁴⁰ Akçura'ya göre modern Türk devleti halk iradesine dayanacak, liberal yani "hürriyetperver" olacak ve en önemlisi de bir ulus devlet olacaktır. Akçuraoğlu için artık devletin yapacağı şey kültürel bir homojenleştirme, Türklük kimliği etrafında bir ulus inşasıdır. Ferit Celal de bu yorumu destekleyici bir millet tanımı yapmıştır. Ona göre; "dilde, harsta, duyguda birleşenler bir milletin efradını teşkil eder." Türk; dil, kültür ve duygu ortaklığıdır. Türkçe konuşan, Türklerle kader birliği yapmış, Türk kültürünü paylaşan herkes Türk'tür. Artık onun hangi ırktan, kavimden geldiğini araştırmanın bir anlamı yoktur.

"-Türk kimdir? Bu suale cevap vermek için uzun uzadıya düşünmeye, düstur lisaniyla konuşmaya mahal yok. Dilde, harsta, duyguda birleşenler bir milletin efradını teşkil ederler, böyle olunca; dili Türk, harsı Türk, seciyesi Türkün seciyesine mutabık, Türkün elem ve hazlarından müteessir ve mütehasis [coşkun] olan bir insanın, kanı ne olursa olsun biz buna Türk deriz. Bahusus millî, vatanî davalarda canını, huzurunu esirgemeyen, Türk harsının inkişaf ve tealisine bir Türk duygusuyla, bir Türk sıfatıyla sarfı mesâî eden kimsenin şeceresini aramak kadar abes, nâ-münasib [uygun olmayan] bir şey tasavvur olunamaz ve böyle kimselerin haseb-i nesebinin [kökeninin] hangi ırka mensup olduğunu elemek hakikî bir milliyetperver için kabul olunabilecek bir şey değildir."⁴¹

Görüldüğü gibi Türk milliyetçiliği ayrılıkçı değil bütünleştirici olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının etnik kökenine bakmamış, Türkiye'de Türklere gönül bağı ile bağlı olan, tasada ve kıvançta birlik göstermiş, aynı dili konuşan ve aynı tarih bilincine sahip insanların Türk olduğunu kabul etmiştir. Aydınlanmacı bir milliyetçilik ve Fransız Devrimi'nin idealleri kabul edilmiştir.

Türklük tanımı ile ilgili bir tartışma da 1928 yılında Türk Ocağı Kurultay'ında yaşanmıştı. 1912 yılında hazırlanan Ocak tüzüğünde; "Her Türk'ün Ocağa üye olabileceği" ifade edilmişti.⁴² Fakat burada Türk'ün nasıl tarif edileceğine ilişkin bir tanımlama yapılmamıştı. 1928'de ise 7. madde ile Ocağa üye olacak kimselerin Türklüğünün nasıl tanımlanacağı tartışılmıştır. Türk'ün etnik olarak mı, yoksa kültürel olarak mı tanımlanacağı belirlenmiştir. Kabul edilen tüzük maddesine göre; "Neslen Türk olan veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve erkek Türk Ocağı'na azâ olabilir." denilmiştir.⁴³ Bu madde ile etnik bir şart konulmamış, Türklüğe bağlılık yani kültürel anlamda kendini Türk milletin bir parçası kabul etmek yeterli görülmüştür.

Cumhuriyet döneminde milliyetçilikle ilgili bir diğer tartışma da özellikle sınıf ile kimlik kavramları arasında olmuştur. Sovyet Devrimi, önce bir tehlike olarak görülmüş fakat Türk Kurtuluş Savaşı'nda en büyük destek Sovyetler Birliği'nden gelmiştir. Bu konuyu Dış Türkler ve Pantürkizm bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alacağız. Sınıf ile kimlik arasındaki gerilim, sınıf bilinci taşımanın milli bilince engel olup olmadığı ile ilgilidir. Bu konuda Ziya Gökalp, Burhan Asaf, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu'nun görüşlerini analiz etmeye çalışacağız.

İlk ele alacağımız kişi Ziya Gökalp olacaktır. Gökalp, Emile Durkheim sosyolojisine dayalı bir toplum ve millet fikri geliştirmeye çalışmıştır.⁴⁴ Durkheim'in "toplumsal iş bölümü" temelinde ele aldığı toplum yapısını aynı temeller üzerinde şekillendirmek isteyen Gökalp, "hak yok, vazife var; fert yok, cemiyet var"⁴⁵ görüşünü savunmuştur. Bu nedenle Gökalp, sınıfsal bölünme ve ayrışmayı millet inşası için tehlikeli görmüştür. Gökalp, sınıfsal bağlılığın bazen insanları devlete, askere karşı ayaklanmaya teşvik edebileceğini ve düzen bozucu bir yanının olduğunu savunmuş-

⁴⁰ Yusuf Akçura, "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", Türk Yurdu, Cilt XVII, S. 174, Ekim 1925, s. 13-20.

⁴¹ Ferit Celal, "Milliyet Meselesi", Türk Yurdu, Cilt XXII, S. 202, Ağustos 1928, s. 65.

⁴² Füsün Üstel, A.g.k., s. 105.

⁴³ ANONİM, "1928 Kurultayında Kabul Edilen Türk Ocakları Yasası", Türk Yurdu, Cilt XXI, S. 198, Nisan 1928, s. 239.

⁴⁴ Yusuf Akçura, "Ziya Gökalp Bey", Türk Yurdu, Cilt XV, S. 165, Aralık 1924, s. 86-88.

⁴⁵ Yusuf Akaçura, A.g.m., s. 86-88.

tur. Ona göre sınıfların ve Ocakların kendilerini devlete feda etmeleri gerekir. Asıl belirleyici olan devlete ve millete olan bağlılıktır. Sınıf bağlılığı ancak buna zarar vermediği sürece kabul edilebilir.⁴⁶

Burhan Asaf ise, sınıf çatışmalarının toplumsal düzeni bozduğunu iddia etmiş, dış politika da yaşanan gelişmelerden örnekler vermiştir. Sınıf çatışmalarının ülkede fabrikaları, iş yerlerini çalışmaz hale getirdiğini, ülkede kaos ve anarşi doğurduğunu söylemiştir. Avrupa’da sınıf çatışmalarının Faşist düşünceleri iktidar yaptığını ve böylece çalışmayan fabrikaların çalışmaya, tramvayların işlemeye başladığını savunmuştur.⁴⁷

Hamdullah Suphi de benzer biçimde milli birliği bozacak, kamplaşma ve bölünmelere neden olacak bir sınıf mücadelesine taraftar olmadığını söylemiştir. “Türkiye’de sınıf mücadeleleri için bir yer yoktur. Senden yağma edileni sen yağma et emri burada tatbik edilemez. Çünkü asırlardır bedbaht muharebeler, birbirini takip eden muhaceretler, bakımsızlık ve sefalet bu memleketi baştanbaşa yeniden soyulmayacak kadar fakir ve viran bir hale getirmiştir.”⁴⁸

Her üç yazarda sınıf çatışmasını tehlikeli bulmuştur. Yaptıkları yorumlarda ortak olan taraf, Türkiye’nin henüz milli bütünlüğünü sağlamadığı, kültürel anlamda homojenleşmemiş, bakımsız, yoksul bir ülkede sınıf çatışmalarının yeni kamplaşmalar ve yeni bölünmelere neden olacağı endişesi yer almıştır. Ayrıca henüz Türkiye’nin sanayileşmenin başında bulunması ve bilinçli bir işçi sınıfının olmayışı sosyalizmin dayanacağı sağlam bir temelin olmadığını da göstermiştir.⁴⁹ Nitekim Mustafa Kemal yaptığı bir konuşmada bunu dile getirmiştir:

“(…) Memalikisairde [diğer ülkelerde] fırkalar behemehâl iktisadi maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü bu memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini muhafaza maksadıyla bir fırka teşkil eder. Bu pek tabiidir. Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sunuf [sınıflar] varmış gibi teessüs eden siyasi fırkalar yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Hâlbuki Halk Fırkası dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dâhildir.”⁵⁰

Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu ise liberal görüşleri savunmuşlardır. Akçura, bireysel girişimi desteklemiş, milli bir burjuvazi yaratmanın önemini vurgulamıştır.⁵¹ Tatar burjuvazisinin olumlu deneyimlerini bilen Akçura, Cumhuriyetin de böyle bir girişimci sınıfa dayanması gerektiğini savunmuştur. Milli iktisat bölümünde tartışacağımız gibi Türkiye Cumhuriyeti 1927’ye kadar liberal bir iktisat politikası takip etmiştir. Ağaoğlu de bizde bireyin girişimci ruhunun bastırıldığından söz etmiş, bunun yerine itaatkâr, köle ve ezberci bireylerin yetiştirildiğini söylemiştir.⁵² Ağaoğlu’na göre cesaret ve bireysel girişim daima ezilmiş ve tehlikeli görülmüştür. Böyle olunca da toplumda gelişen ahlak anlayışı, ferdin kendini kurtarması biçiminde olmuştur. Nitekim bu ahlak anlayışı, Anadolu vatanın kurtarılması için mücadele ederken İstanbul’daki bazı çevrelerin kendi menfaatlerinin peşinde koşarak bu mücadeleyi boğmaya çalışmalarına neden olmuştur.

Akçura ve Ağaoğlu’nun öne çıkardığı konunun liberal bir iktisat ve liberal bir birey kavramı olduğu görülmektedir. Liberal ve girişimci bir Türk orta sınıfı Batı’da olduğu gibi devrimlerin taşıyıcısı olacaktır. Böyle bir düşünce doğal olarak liberal bir ekonomi talep etmiştir. Türkiye’de dış sermaye desteğine dayalı, girişimci bir Türk burjuvazisini destekleme çabaları 1920’lerin sonuna kadar takip edilmiş, iktisat bölümünde ele alacağımız gibi 1929 iktisadi buhranı bu girişimleri akamete uğratmıştır. Devletçi bir iktisat politikasına geçmek zorunda kalmıştır.

⁴⁶ Ziya Gökalp, “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak VI”, Türk Yurdu, Cilt IV, S. 47, 1913, s. 423.

⁴⁷ Burhan Asaf, “İnkılâbımız ve Gençlik”, Türk Yurdu, Cilt XXVI, S. 233, Mart 1931, s. 46-60.

⁴⁸ Hamdullah Suphi, “Türk Ocağının Tarihçesi ve İftiralar Karşı Cevaplarımız”, Türk Yurdu, Cilt XXV, S. 230, Kânunuevvel 1930, s. 1-23.

⁴⁹ Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 195.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, II, III, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 1997, s. 101.

⁵¹ Yusuf Akçura, A.g.m. s. 86-88.

⁵² Ahmet Ağaoğlu, “Üç Medeniyet VII”, Türk Yurdu, Cilt XVII, S. 178, Mart 1926, s. 219-224.

Sonuç

Türk Yurdu dergisinde ilk dönemde milliyet düşüncesinin dağınık bir kütle olan halkı ortak bir ideal etrafında birleştireceği savunulmuştur. Millet tanımında ise aydınlanmacı bir görüş takip edilmiş, milletin sosyolojik bütünleşmesini dil ve kültür birliğinin sağlayacağı düşünülmüştür. Bu dönemde ağırlıklı tema Türklüğe itibar kazandırmak, Türklere Türklüklerini hatırlatmak ve Türklüğü birleştirici ve bütünleştirici politikaların merkezine taşımak olmuştur.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması, Türk milliyetçiliğinin kuvveden fiile geçmesini sağlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti millet tanımını oldukça kuşatıcı tutmaya çalışmıştır. Fransız yurttaşlık tanımı temel alınmış, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının etnik kökenine bakılmaksızın Türk oldukları kabul edilmiştir. Anayasal yurttaşlık, hak ve ödevler, dil ve kültür temel belirleyiciler olmuştur.

1924 sonrası derginin yeni yayın hayatında millet tanımında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki (1924) tanıma uygun bir tanım benimsenmiştir. Irka dayalı yaklaşımlar reddedilmiş, devlete bağlılık, ortak tarih, duygu ve ideal birliği, kültürel birlik öne çıkmıştır. Bu dönemde dergide bir diğer tartışmada, sınıf bağlılığının millet bağlılığına engel olup olmadığıdır. Ziya Gökalp, Burhan Asaf ve Hamdullah Suphi konuyla ilgili endişelerinden söz etmişler, sosyalizmin bazı Avrupa ülkelerinde bölünmelere, kamplaşmalara neden olduğunu ve millet bağlılığı önünde engel olarak gördüklerini söylemişlerdir. Ağaoğlu ve Akçura ise liberal bir görüş ortaya koymuş, yegâne çözümün bir Türk girişimci orta sınıfı yaratmak olduğunu belirtmişlerdir.

Kaynakça

- AĞAOĞLU, A. (1912, 25 Ocak) "Türk Âlemi IV", Türk Yurdu, I, 5, 136.
- AĞAOĞLU, A. (1915, 1 Nisan) "Milli Cereyan", Türk Yurdu, 80, 92, Türk Yurdu IV, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- AĞAOĞLU, A. (1926) "Üç Medeniyet VII", Türk Yurdu, XVII, 178, Mart: 219-224, Türk Yurdu X, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- AKÇURA, Y. (1913, 20 Kasım) "Halka 5", Halka Doğru, 31, 237- 238.
- AKÇURA, Y. (1914, 11 Haziran) "Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair", Türk Yurdu, VI, 67, 321-325, Türk Yurdu III, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- AKÇURA, Y. (1924) "Ziya Gökalp Bey", Türk Yurdu, XV, 165, Aralık: 87, Türk Yurdu VIII, Ed. Murat Şefkatli, Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- AKÇURA, Y. (1925) "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", Türk Yurdu, XVII, 174, Ekim: 15, Türk Yurdu X, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- AKÇURA, Yusuf (2008) Türkçülüğün Tarihi, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- ANONİM, (1911) "İfade-i Mahsusa" Türk Derneği Dergisi, 1, 1.
- ANONİM, (1911, 30 Kasım) "Türk Derneği Tasdik Edildi", Türk Derneği, 5, 165.
- ANONİM, (1911, 30 Kasım) "Maksat ve Meslek", Türk Yurdu, I, 1, 17 Teşrinisani 1327, (30 Kasım 1911): 1.
- ANONİM, (1913, 24 Nisan) "Halka Doğru", Halka Doğru, 1, 1.
- ANONİM, (1913, 24 Nisan) "Halkın Dedikleri", Halka Doğru, 1, 1.
- ANONİM, (1913, 26 Aralık 1913) "Acı Bir Hakikat", Türk Yurdu, III, 29, 92, Türk Yurdu II, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- ANONİM, (1915, 25 Mayıs) "Muhterem Karilerimize", Türk Yurdu, VII, 84, 121, Türk Yurdu IV, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- ANONİM, (1915, 29 Temmuz) "Türk Yurdu'nun Gazilerimize Küçük Bir Hediyesi", Türk Yurdu, VIII, 88, 187, Türk Yurdu IV, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.
- ANONİM, (1915, 9 Eylül) "Türk Ocağı'nda Tevfik Fikret", Türk Yurdu, VIII, 91, 217, Türk Yurdu IV, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

ANONİM, (1915, 16 Aralık) “Türk Ocağının Dersleri”, Türk Yurdu, IX, 98, 292, Türk Yurdu IV, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

ANONİM, (1928) “1928 Kurultayında Kabul Edilen Türk Ocakları Yasası”, Türk Yurdu, XXI, 198, Nisan: 239, Türk Yurdu XIII, Ed. Murat Şefkatli, Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

ASAF, B. (1931) “İnkılâbımız ve Gençlik”, *Türk Yurdu*, XXVI, 233, Mart: 46-60.

ATATÜRK, M. K. (1997) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, II, III, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara.

CAN, (1911) “Büyük Milli Emeller I”, Türk Yurdu, I, 1, 17 Teşrinisani 1327, (30 Kasım 1911): 8-11.

CELAL, F. (1928) “Milliyet Meselesi”, Türk Yurdu, XXII, 202, Ağustos: 65.

ÇAKIR, S. (2011) Osmanlı Kadın Hareketi, 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul

DEVLET, N. (2011) İsmail Gaspirahı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.

GEORGEON, F. (1986) Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935), Alev Er (Çev.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

GÖKALP, Z. (1913) “Halk Medeniyeti”, Halka Doğru, 1, 11 Nisan 1329 (24 Nisan 1913): 107.

GÖKALP, Z. (1913) “Ayşe'nin Düşü”, Halka Doğru, 3, 25 Nisan 1329 (8 Mayıs 1913): 22-23.

GÖKALP, Z. (1913) “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak I”, Türk Yurdu, III, 35, 184, Türk Yurdu II, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

GÖKALP, Z. (1913) “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak VI”, Türk Yurdu, IV, 47, 423, Türk Yurdu II, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

GÖKALP, Z. (2009) Türkçülüğün Esasları, 2. Baskı, Elips Kitap, Ankara.

İNAN, A. (1930) Vatandaş İçin Medeni Bilgiler, Milliyet Matbaası, İstanbul

KARPAT, K. H. (2012), Kısa Türkiye Tarihi, (1800-2012), Güneş Ayas (Haz.), Timaş Yayınları, İstanbul.

KİLİ, S. .GÖZÜBÜYÜK A. Ş. (2006) Senedi İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

LANDAU, J. M. (1981) Pan Turkism in Turkey, A Study in Irredentism, London:C. Hurst&Company.

NEJAT, E. (1913) “Hayat Emareleri”, Türk Yurdu, V, 53, 90, Türk Yurdu III, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

RİFAT, S. (1928) “Türk Ocaklarının Oranı”, Türk Yurdu, XXI, 195, Kânunusani: 30-31, Türk Yurdu XIII, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

SUPHİ, Hamdullah (1913, 30 Aralık) “Türk Ocağı İdare Reisinin Nutku”, Türk Yurdu, V, 58, 9,10, Türk Yurdu III, Murat Şefkatli (Ed.), Ankara:Tutibay Yayınları.

SUPHİ, H. (1918, 30 Haziran) “Türk Ocağı İdare Raporu”, Türk Yurdu, XIV, 159, 215-216, Türk Yurdu VII, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

SUPHİ, H. (1930) “Türk Ocağının Tarihçesi ve İftiralara Karşı Cevaplarımız”, Türk Yurdu, XXV, 230, Kânunuevvel: 1-23.

SARINAY, Y. (1994) Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları, Ötüken Yayınları, İstanbul.

TEVFİK, M. A. (1912, 31 Ekim) “Yine Manevi Yurt”, Türk Yurdu, II, 21, 19-20, Türk Yurdu II, Murat Şefkatli (Ed.), Tutibay Yayınları, Ankara, 2000.

TOGAY, M. F. (1944) Yusuf Akçura, Hayatı ve Eserleri, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul.

TUNÇAY, M. (1978) Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925), Bilgi Yayınevi, İstanbul.

TUNCER, H. (2002) Doksanıncı Yılında Türk Yurdu Bibliyografyası (1911-2001), Türk Yurdu Yayınları, Ankara.

TUNAYA, T. Z. (1998) Türkiye’de Siyasal Partiler I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

ÜSTEL, F. (1997), İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul

YILMAZ, F. (2007) Türk Anayasa Tarihi, Berikan Yayınları, Ankara.

